

Avtonomija Beneške Slovenije

O avtonomiji naši dežele so že pisali razni zgodovinarji: italijanski in slovenski. Prvi je bil Carlo Podrecca s svojo knjigo »Slavia Italiana«. V novejšem času so hoteli nekateri v videmskem dnevnem časopisu zmanjšati obseg in pomen naše avtonomije, češ da so tudi drugi predeli v Furlaniji uživali neke avtonomije ter da zato ni bila avtonomija Beneške Slovenije nič posebnega, da ni bila drugačna od drugih lokalnih avtonomij. Beneška Slovenija pa je bila pod Beneško republiko Vojna Krajina, ki je morala prenašati za zaščito Beneške republike težko bremena, saj je morala dnevno dajati 200 ljudi za obmejno stražo. Zato je bila od 17. stoletja dalje osvobojena vseh bremen s strani države in je Beneška Slovenija upravljala sama sebe kot »una nazione diversa e separata dal Friuli...«

Znani slovenski zgodovinar Božo Grafenauer je na kratko strnil vse ugotovitev o avtonomiji Beneške Slovenije. Te dni je bil ta njegov spis objavljen v knjigi o zgodovini Jugoslovenskih narodov. Zdi se nam umestno, da objavimo v našem listu njegov spis, da bodo naši ljudje točno vedeli, da smo bili pod Beneško republiko samostojno avtonomno telo. Mi smo sicer zmeraj skupaj živeli s Furlani, toda bili smo oddvojeno telo s posebnimi privilegiji. Tudi sedaj smo mi beneški Slovenci zaradi svojega slovenskega jezika nekaj posebnega in nam bi morala dati italijanska vlada posebno zaščito po določilih italijanske ustave kot nam je v starih časih pametna uprava Beneške republike dala poseben statut avtonomije, v katerem smo se zaradi naše karakteristike na poseben način razvijali. Prav zaradi teh svoboščin, ki nam jih je dajala Beneška republika, so naši predniki imeli raje Beneške kot pa Avstrijo.

V zvezi s koncem posvetne oblasti oglejskega patriarha v Furlaniji in Istri leta 1420 je prišel pod oblast Beneške republike poleg tistih Slovencev, ki so prebivali v severozahodni Istri, tudi majhen del slovenskega ozemlja jugozahodno od Julijskih Alp in vzhodno od Cedada. Ko je bil med prvo vojno med Habsburžani in Benetkami pridružen habsburškim deželam tudi tolminski kraj, je ostala benečanska oblast omenjena na majhno deželico, ki nosi ime Beneška Slovenija in ki meri okrog 520 km². Ona leži v hribovitem ozemlju med zahodnim delom Julijskih Alp in Furlansko nizino, sestavljajo jo pa dolina Rezije in porečje zgornjega Tera in zgornje Nadiže. Že od XIII. stoletja so jo imenovali zaradi narodnostne razlike med slovenskim prebivalstvom v hribih in romanskim v ravnihi »Slovenijo« (in Scalonis, Schiavonia in pod.). Za časa Beneške republike se je uvedlo zanje ime »Beneška Slovenija« (Schiavonia Veneta), ker je bila to edina povsem slovenska dežela na beneški »Terra ferma«, poleg tega je uživala v svoji upravi tudi precejšnjo avtonomijo.

To ozemlje je bilo še iz prejnjega časa razdeljeno med različna zemljiska gospodstva. Vzhodni del Beneške Slovenije (porečje Nadiže do Čedad-Razor) je bil prej v glavnem v neposredni posveti samega patriarha, medtem ko sta srednji in zahodni pripadala večji del različnim furlanskim fevdalnim rodbinam. Rezija pa v celoti cerkvi v Možacu v dolini Bele. Kljub temu, da je bilo podrejeno tem zemljiskim gospodstvom v gastaldom v Landarju in Ahtenu, je ohranilo prebivalstvo te dežele pod patriarhovo vlado neko upravno in sodno sa-

moupravo. Svojo gospodarsko podlogo je imela v pomenu živinoreje za celotno gospodarstvo te hribovsko pokrajino, zlasti pa zaradi potrebe, da se vzdržuje red v velikih skupnih pianinskih pašnikih (okomunija). Paša na njih ni bila urejena le po posameznih vaseh - kajti nekateri od njih so v skupni posesti tudi širšega okoliša — marveč v okviru večjih delov pokrajine (na pr. v vsem okolišu, ki je spadal pod Neme in ki mu je pripadal ves srednji del Beneške Slovenije). Pomen živinoreje se je kazal tudi v strukturi podložniških dajatev, ki so obstajale predvsem iz ovc, volne in sira, vse druge naturalne dajatve pa so bile še pred koncem patriarhove posvetne oblasti zamenjane z denarnimi.

V Zahodni Beneški Sloveniji ožja avtonomija kot v Vzhodni

V teh pogojih so se ohranili tudi v zahodnem in srednjem delu Beneške Slovenije poleg vaških zborov tudi zbori predstavnikov vasi za širše okoliše (Rezijo, tarčentsko in nemško »občino«). Položaj podložnikov in sodstva sta bila urejena s posebnimi statuti za posamezna zemljiska gospodstva, včasih pa tudi za posamezne vasi. Zaradi dolžnosti, da skrbijo za popravljanje poti in mostov, je bilo prebivalstvo nemške občine v dobi beneške oblasti osvobojeno raznih davkov, njeni statut pa se nanaša na volitev samoupravnih organov, nadzorstvo nad pašniki in na cene živiljenjskih potrebščin. Kljub temu pa je delovno področje samoupravnih organov v teh predelih mnogo ožje kakor v porečju Nadiže, nedvomno zaradi večjega obsega zemljiskih gospodstev in ker je bila posest posameznih zemljiskih gospodstev bolj povezana in zaokrožena.

Schiavonia come una nazione diversa e separata dal Friuli - Anno 1788

Obmejni položaj v sosedstvu habsburške Goriške grofije je bil poglaviti vzrok, zaradi katerega Beneška republika ni le potrdila, marveč tudi razširila starejše pravice prebivalstva vzhodnega dela Beneške Slovenije, ki je predstavljala miniaturno vojno krajino. Njeni prebivalstvo je bilo namreč dolžno, da »morja nositi samo s svojim delom in stroški skrb in breme varovanja prelazov v teh krajih (namreč pri Podbonescu, Liku, Klobučarjih itd. na meji proti zgornji Soški dolini) in nihovega vestnega vzdrževanja in dobre varnosti proti barbarskim plemenom (gentium barbarorum)«, karov govorji potrditev pravic iz 1492. leta. Po drugi habsburškobeneški vojni je poudaril benečanski dož ob podobni priložnosti, da so prebivalci teh dolin dokazali »s prsi in kryjo resnično zvestobo in gorečo vdanost republike (1628). V obdobju miru so potrebovali za obmejne straže dnevno po 200 ljudi, v primeru potrebe pa so se morali udeležiti obrambe vsi moški. Zaradi teh dolžnosti so bili osvobojeni sprva posameznih, od srede XVII. st. dalje pa »vseh bremen« s strani države. Poleg tega pa je dosegla samouprava krajevnih vaških organov toliko stopnjo, da sta bili ti dve dolini ločeni »ne le od samega področja Cedada, marveč tudi od Furlanije« (1658), oziroma da je Slovenija upravljala sama sebe kot posebno ljudstvo in ločeno od Furlanije (come una nazione diversa e separata dal Friuli, 1788).

Parlamento della Schiavonia pri Ažli

Temelj samoupravne organizacije so bile vasi (sosednja, vicinija), ki so jim bili na čelu voljeni župani ali dekanji. Vsega skupaj jih je bilo 36, in sicer 21 v Landarski dolini in 15 v Mjerski. Bile so namreč povezane v dve višji upravni enoti — landarsko in mjersko

»banko« (banka kamnitna miza, za katero so se sestajali predstavniki te enote); njima sta bila na čelu »velika župana« (decani grandi), izbrana od všeskih županov s po 12 sodnih prisednikov (dvanaestnika), ki so jih volili v Landarski dolini vsi kmetje, v Mjerski pa so vsako leto imenovali prisedniki sami svoje naslednike. Veliki župani so sklicevali vaške župane in prisednike na velike zbole (v Landarski dolini sprva v Bjačah pri Landarju — tu je ostala do konca ječa te banke — pozneje pa v Tarčetu, v Mjerski dolini pa v Gorjini Mjersi). Obe dolini, ki sta nastopali v razmerju do beneških oblasti kot celota (convalli), sta imeli letno enkrat, po potrebi pa tudi večkrat, skupni zbor (parlamento della Schiavonia) pri Ažli; razpravljal je tudi o vprašanjih, zvezanih z razmerjem do osrednjih oblasti Beneške republike.

Veliki župani so odločali v vseh civilnih in kazenskih »praudah«

Medtem ko so bile pravice vaških sošišč v drugih predelih Beneške Slovenije omejene na manjše spore in je bilo ostalo sodstvo v rokah fevdalcev, so imeli veliki župani s sodnimi prisedniki v obeh omenjenih »bankah« pravico odločati v vseh civilnih in kazenskih »praudah«, pa tudi v »najbolj kazenskih«, za katere je bila predpisana smrtna kazena. Od srede XVII. st. je dovoljen celo tudi prvi priziv samo od ene »banke« na drugo, medtem ko si je pridržala državna oblast drugo in tretjo apelacijo (na furlanskega »namestnika« v Udinah oziroma na osrednje beneške oblasti). Ta samouprava, ki se je prav v XVII. st. še bolj okrepila, je ostala v veljavni do padca Beneške republike (1. 1797) in je bila v drugačna vplivala, da je ta dejela ohranila popolnoma slovenski znacaj v času, v katerem so se romanizirali poprej slovenski kraji v Furlanski nižini.

Prebivalstvo Italije

Osrednji statistični inštitut je objavil najnovejše podatke o porastu italijanskega prebivalstva v letu 1958. Lani je nastalo prebivalstvo Italije za 415.615 duš, leta 1957 pa za 399.268 duš.

Lani se je znatno povečalo tudi število porok v primeri z letom 1957 in sicer za 2,5%, pri čemer pa ni prišlo do kakih znatnejših sprememb v razmerju med posameznimi pokrajinskimi. Pač pa je opaziti nekaj sprememb v razmerju med pokrajinskimi glede rodnosti.

Mednarodno letališče na Reki

V juliju prihodnjega leta bodo v okolici Reke začeli z deli za novo mednarodno letališče, ki bo med prvimi in najsoobnejšimi v Jugoslaviji. Vlada je v ta namen dala poldrugo milijardo dinarjev, kar odgovarja po kupni moči najmanj trem milijardam lir. Letališče bo imelo betonsko vzletišče, dolgo dva kilometra in široko 150 metrov. Zdaj pričakujemo samo končne odobritve načrtov po vrhovnem ravnatelju jugoslovanskega civilnega letalstva. Letališče bo končano spomladan leta 1963. Ležalo bo bližu Reke ob novi avtomobilski cesti, ki bo tekla po vsej obali do Bara. Zdaj so jo dodelali zadra.

Razstava italijanskih knjig v Kopru

V Kopru so odprli razstavo italijanskih knjig, ki so jo prej prikazali že v Beogradu. Pobudo za prenos razstave v Koper je dal ital. generalni konzul v Kopru, dr. Guido Zecchin, v prizadevanju, da bi konsultil ital. manjšini v Istri. Razstava so odprli v prisrčnem vzdružju, kar je prišlo do izraza tudi v nagovorih. Konzul dr. Zecchin je izrekel priznanje tamkajšnjem oblastem za razumevanje, ki ga kažejo za kulturne potrebe italijanske manjšine. Izrekel je željo, da bi se odnosi med obe ma državama še izboljšali. Predsednik konskega okraja Dujo pa je izjavil, da tako prireditev prispevajo k boljšemu spoznavanju italijanske kulture.

Razstava obsega okrog tisoč knjig in tristo avtorjev. Iz Kopra jo bodo prenesli na Reko. Njenega odprtja so se udeležili predsednik Tržaške pokrajine Grgoretti, sodnika Grieb in Casoli, rektor tržaške univerze Origone, vrhovni solski ravnatelj Udina, predsednik Splošnih skladov Tarasco, predsednik Tržaškega Lloyd Capponi, in drugi. Navzoč je bil tudi pisatelj Mario Soldati, ki se je prav ugodno izrazil o razstavi, da je bogata in da nudi tudi pregled nad najnovejšimi deli. Z jugoslovanske strani sta se udeležila slovesnosti razen predsednika okraja Duja sekretar okraja Koleč in generalni konzul v Trstu Vodusek. Tako kot stojijo raz-

Kako živi in kakšne pravice ima italijanska jezikovna manjšina v Jugoslaviji

Italijanska jezikovna manjšina v Jugoslaviji šteje danes okoli 37.000 ljudi in živi v območju Kopra, Pulja, Reke in drugih mestih ter vseh zahodne Istre. Vsak pripadnik italijanske jezikovne manjšine v Jugoslaviji se lahko udejstvuje in utrjuje v okviru ljudske avtonomije, v kateri posamezni državljan nastopa kot popolnoma enakopraven ne glede na naravnost in zato je vsak državljan vrednoten po tem, kar v družbi dejansko predstavlja kot proizvajalec in državljan. V Ljudsko skupščino Ljudske Republike Slovenije (Assemblea Popolare della Repubblica Popolare Slovena) je bil na primer že v drugič izvoljen Italijan in v Sabor Ljudske Republike Hrvatske (Parlamento della Repubblica Popolare Croata) sta bila izvoljena dva pripadnika italijanske jezikovne manjšine. Tako ima nekaj več kot 3.000 Italijanov, ki žive v koprskem okraju, svojega sonarodnjaka v zakonodajnem telesu LRS, dasi je bil kvocient za izvolitev ljudskih poslancev mnogo višji, kar pomeni, da so ga praktično izvolili slovenski voliči. V treh Okrajnih ljudskih odborih (Comitati Popolari Provinciali) Koper, Pulj in Reka je bilo izvoljenih 15 pripadnikov italijanske narodnosti, medtem, ko je njihovo število v občinskih ljudskih odborih (Comitati Popolari Comunali) 74. Te številke nam povedo, da dejansko v vsaki provinci, v vsakem okraju (distretto) in v vsakem komunu, tudi kjer je italijanska jezikovna skupina številčno neznačilna, sedijo v komitatinih njenih predstavnikov. V raznih svetih (consigli) in komisijah komunskih in distretualnih ljudskih odborov je 125 članov pripadnikov italijanske jezikovne manjšine.

Poglejmo še, kakšna je socialna sestava italijanske jezikovne manjšine. Več kot polovica je delavskih družin in to industrijskih kvalificiranih delavcev v ladjevalnicah (cantieri navali) in drugih industrijskih podjetjih na Reki in Pulju, ter obrtnikov in ribičev. Precej jih dela tudi v prometu in trgovini, medtem ko kmečki proizvajalci predstavljajo manj kot polovico. Lahko rečemo, da večina Italijanov v Jugoslaviji relativno dobro zaslubi, ker so v glavnem profesionalno kvalificirani delavci ali pa so kmetje z dobro zemljo. Poleg tistih pripadnikov italijanske manjšine, ki so bili izvoljeni v oblastne organe, je treba upoštevati tudi vse tiste, ki imajo vodilna mesta v sami produkciji in v drugih institucijah. Tudi v vodstvu mnogih kmetijskih zadrug ter zadrževalnih ali socialističnih kmetijskih posesteh, so pripadniki italijanske jezikovne manjšine.

Jugoslovanska ureditev družbenih odnosov torej že sam po sebi ne dopušča nikakršnega jezikovnega zapostavljanja in razlikovanja, daje vsakemu državljanu možnosti, da uveljavi po svojih sposobnostih. To velja tudi v uveljavljanju drugih pravic v okviru komunalne autonomije. Vsekakor pa je za italijansko jezikovno manjšino značilno vprašanje šolstva in

Depresija videmske province

(Nadaljevanje s 1. strani)

vse stranke skupaj nastopiti, kadar se je šlo za doseči kako olajšavo od Rima.

Ko poroča »Servizio di studi economici« o težkih ekonomskih razmerah v Jugoslaviji misli pri tem celo province in seveda tudi Beneško Slovenijo in Kanalsko dolino. Ce je zemlja v Furlaniji slabša, je v Beneški Sloveniji relativno še dosti slabša, ker je vsa v hribih in sicer v Reziji v pravi visoko hribovski coni (zona di alta montagna) in v ostali Beneški Sloveniji v hribovski coni predalpskega področja. Tu je sam prodali apnenec s prav malo izprane zemlje. Ne moremo se niti meriti z visoko ali pa nizko ravnino (alta e bassa pianura). Ko poroča »Servizio« o malih in slabih industriji v Furlaniji, moramo mi samo to pripomniti, da Beneška Slovenija sploh nima prav nobene industrije in niti najbolj majhne in da prav nič ne kaže, da bi jo dobili.

Ze pri zadnjem ljudskem štetju iz leta 1951 smo ugovorili, da je v nekaterih naših občinah skoraj tretjina prebivalstva začasno odsotna v tujini, da pada število prebivalstva. Bliža se novo ljudsko štetje, nov censimento leta 1961. Bojimo se, da bodo nove številke o prebivalstvu še bolj katastrofalno padle kot so že leta 1951. Ničesar ni bilo načrtovalo zdravilo. Na odgovornih odgovornost!

Trgovinski zbornici in provincialni administrativci prav velika bivala za podprtje proučevanj o ekonomski situaciji Furlanije.

Novo leto

(Nadaljevanje s 1. strani)

mo, da bo že v novem letu 1960 prišlo do tega, da bodo v parlamentu izglasovali zakon o avtonomiji in da bomo že imeli svojo deželo Furlanijo Julijsko Kraljino.

Kakor vemo, da nam domača notranja politika tudi v novem letu ne bo prinesla nič dobrega in nič novega, se moramo pa vseeno vsi skupaj prizadovati, da pridemo ven iz tega imobilizma. To življenje, ki ga mi živimo, ni normalno življenje. Normalno življenje bi bilo da ostanemo doma, da doma dobimo tisti zasluzek, ki ga iščemo po svetu. Da do tega pride, se pa mora vsa na-

Ocena preteklega leta

Slo je mimo leto 1959 in ni prineslo s sabo nobenih takšnih dogodkov, ki bi bili istorijski, zgodovinski.

V preteklem letu je bil edini bolj pomemben dogodek ta, da smo likvidirali še zadnje spomine na drugo svetovno vojno. Končal se je proces proti našim ljudem, ki so se borili proti vsemu, kar je bilo prej slab na socialnem, ekonomskem in narodnem polju. Na visoki sodniji v Firencah so dali i sodniki, in prokurator, i časopisi, i vsa italijanska i še velik del evropske javnosti prav našim ljudem, ki so se borili. Mi Benečani smo stari pravdarji in se razumemo na procese. V glavnem smo zmagali mi in je zaenkrat prenehalo samopajašje, arbitrio in komandiranje nekaterih oseb iz starih fašističnih in nacionalističnih časov v naši deželi. Niso se nastopili sicer normalne razmere kot drugod, toda letos se je s procesom v Firencah, le prelomilo in se počasi razkraja grdi stari aparat, ki je dušil našo deželo nekaj desetletij.

Lahko smo veseli, da se vračamo k normalnosti, da se nič velikega, zgodovinskega ne zgodi, ker take velike, istorijske stvari prinašajo nam malim ljudem samo skrbi, težave in nesreč. Se rajš imamo mirno vsakdanje življenja.

NE VERJAMEMO VEC NOBENIM FRAZAM

Ker gre vse po majhnem, točno vidimo in ugotovimo, kako gre z nami in nas nobena retorika, nobene fraze, nobeno govorjenje ne morejo več preslepit. Točno vemo, da se pri nas v Furlaniji in še bolj v hribih pri furlanskih Slovencih in Karrijetih ne bo nič spremenilo, da ekonomsko ne bodo nič napravili, da so vsi predvideni za hribe samo zdravila z žlico in da bomo morali leta za letom sami iskat v Evropi zaslužek, če bomo hoteli živeti.

NACIONALIZEM NA CERKVENEM POLJU

osebno na cerkvenem polju je ranjki Cuffolo dobro in točno videl, kako veliko krivico dela videmski nadškof s svojo nacionalistično okolico nam furlanskim Slovencem in koliko škodi ugledu katoliške cerkve. Vse leto 1959 je ostalo delovanje videmskega nadškofa kot edini anahronizem, kot neljub ostanek na preživele metode diktature, fašizma in netolerantnega nacionalizma. Vse kroge v videmski provinci je v preteklem letu čudilo, kako je mogla priti prav na cerkveno polje taka nesreča, takšno nepoznavanje temeljnih cerkvenih načel o enakopravnosti jezikov v Cerkvi in tako zaostalo pojmovanje povzeto po režimu pred vojno.

OB KONFINU JE VSE V REDU

Ob meji, ob konfinu je vse v redu, ker so se glavni sporazumeli. In če ni štanjna listov in štanjna organizacij, ljudje na obeh straneh konfina mirno živijo in drug drugega spoštujejo, cenijo in imajo radi. Konfin nimar bolj zgublja svoj posenec in smo si ljudje raznih narodnosti nimar bolj bližji.

Emigranti prihajajo in odhajajo in kot vse kaže bodo še v miru prihajali in odhajali še celo vrsto let. Ni vrag, da se bo

med tem tudi pri nas vsaj v toliko spremeno, da bodo lahko vsi naši ljudje ostali blizu doma in dobili tu svoj zaslужek.

Dobro, da ni bilo v preteklem letu nobenih posebnih hudih ur, ker bi bili zana prejše v večji mizeriji, ko nam nima kdo romagati.

Hudo nas pa je prizadelo, da smo zgubili našega najboljšega človeka Antonia Cuffola. Zdaj ko ga ni več tega tihega, pozrtvovalnega in skromnega delavca; šele zdaj vidimo, kako nam manjka, da ga ni več med nami. Res pa je, da moramo v težavah pomisliti, kaj bi napravil on, ko se gre za našo stvar. Če nanj pomislimo, že vemo, kako se ravnat.

DESET MATAJURJEV LET

Naš list »Matajur« je v letošnjem letu vstopil v deseto leto svojega izhajanja. Premagal je začetne težave, ko niso naši nasprotniki v prvih letih izbirali nobenih sredstev, da bi uničili naš list. Zdaj se pa tudi nasprotniki zavedajo, da je naš list koristen za obe strani tu ob meji, da smo brani tiste pravice svojega ljudstva, ki so garantirane po konsituciji Italije in da s tem pravzaprav krepi in podpira temelje države; zakaj pravičnost je glavna podpora države.

Ce gledamo nazaj na preteklo leto, želimo le to, da bi bilo preteklo vsaj malo slabše od tistega, ki prihaja, da bi bilo vsaj nekoliko napredka pri vsej politični imobiliziranosti. Kar smo imeli v preteklem letu dobriga, je bilo vse produkt naših rok, ničesar nismo dobili, nikdo nam ni pomagal in kar smo imeli smo morali iztrgati v hudi evropski konkurenči. Kot v preteklem letu, tako smo tudi v prihodnjem navezani sami nase. Zato nam nihče ne bo solil pameti zlasti ne v politiki. Od nikogar nismo odvisni in to se morajo zavedati vsi naši ljudje posebno tisti, ki so zmeraj doma.

Preteklo leto 1959 je bila nova preizkušnja za vse nas. Dobro smo položili izpit.

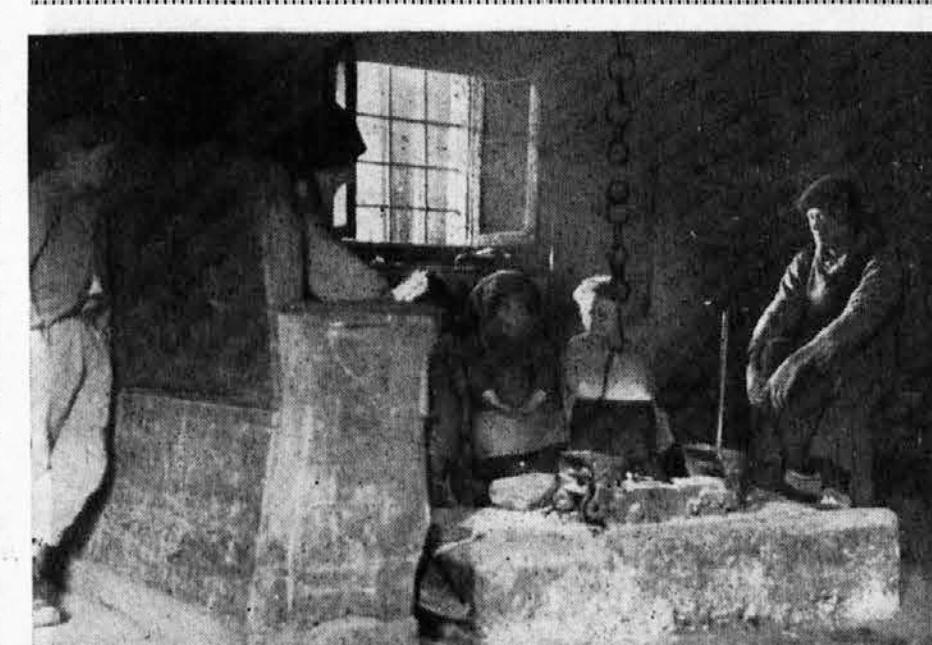
Prvi vrsti interesiral za finančno in ekonomsko stanje teh krajev in obeču, da se bo interesiral za izbušjanje. Po leg tega je izročil (konsenzu) komunu Grmek 500.000 lir, Dreki pa 600.000 lir kot državni prispevek (kontributo statalne) za kritje komunske bilance.

Ob tej priliki je videmski prefekt vidiu sam na lastne oči kako slabo je življenje v gorskih krajih. Tudi če se po pravijo ceste in vodovodi, komunski sedeži in šuoški lokali, kot je prefekt daju, da so potrebna popravila, življenje v naših brjegeh bo nimar slab. Najtudi asfaltirajo ceste, vodile bojo nimar v estero, in šuoše naj bojo tudi zlate, v njih bo nimar manj otrok, ker se vsak dan roditi nimar več otrok naših emigrantov v esteru in tam bojo tudi ostali, saj je vsak dan več primero, da zaprosijo naši delavec za državljanstvo države, kjer delajo.

DVE NAGLI SMRTI

Pretekli tjedan je zadela kap (paralisi) 67 Ajoza Trušnjaka iz Dreke, kar se je vraču iz Hodiča pruot duromu. Mož je bil par zdravniku, zek je bil bolan na srce in je šel damu šele proti večeru. Drugo jutro ga je ušafu na cesti njegov sin mrtvega, kar je šu na delo.

Tudi 70 ljetno Marijo Dreščić iz Slapovika je zadela kap, medtem ko je bla na stranišču. Tam so jo subit ušafali njeni domači in poklicni zdravnik, a žena je bla že mrtva.

NA OGNJISCU mirno plapolja ogenj in tudi kotlič je že pripravljen za polento. Okrog njega se je zbrala vsa družina in po večerji se jim bo pridružil še kak so sed, da jim bo večer hitreje potekal.

L'AMICIZIA SI CONSOLIDÀ

Quando nell'ottobre del 1954 fu risolto il problema di Trieste, i rapporti tra l'Italia e la Jugoslavia cominciarono a risentire subito di un netto miglioramento, il quale si ripercosse innanzitutto sul piano economico, perché sappiamo che le economie dei due stati sono complementari. E proprio a Udine, capoluogo del Friuli, si sono svolte importanti trattative per accordi economici bilaterali che si sono conclusi nel palazzo Belgrado con la firma dei rappresentanti di entrambi gli stati. Da questi contatti è nato quell'utilissimo accordo per il piccolo traffico di confine e il movimento di merci.

Ma in questi ultimi anni sono migliorate non sono le relazioni economiche bensì anche quelle riguardanti altri settori. Si è notata in genere una nuova atmosfera, un'atmosfera decisamente positiva, liberata da ogni prevenzione e preconcetto che nel passato hanno impedito di valutare obiettivamente la nazione vicina. I grandi quotidiani italiani si sono occupati più volte della Jugoslavia sotto vari aspetti e sono stati onesti e imparziali; non l'hanno più attaccata per il fatto che là sia in vigore un diverso sistema sociale, un sistema cioè socialista che è l'opposto di quello italiano, basato sul capitalismo.

Sul piano culturale, fra la provincia di Udine e la Slovenia, ci sono stati già degli scambi, tuttavia di gran lunga meno frequenti che fra le altre provincie italiane. A Udine c'è stata una mostra di pittori sloveni, e a Lubiana una di pittori friulani; a Cividale ha tenuto un concerto vocale l'ottetto di Lubiana. Inoltre molte comitive di studenti friulani, di Udine e provincia hanno visitato località slovene e viceversa, dalla Slovenia sono venuti in gite collettive nel Friuli diversi professori, studenti universitari e altri.

D'altra parte, fra il Friuli e la Carinzia ci sono stati molto maggiori contatti culturali che non fra il Friuli e la Slovenia, per quanto il centro della Carinzia, Klagenfurt, non possa offrire tante possibilità di carattere intellettuale e artistico quante ne offre Lubiana coi suoi teatri, le sue orchestre, i balletti, i concerti corali ed altre manifestazioni culturali. Ma dal punto di vista dei rapporti economici c'è molta più vivacità tra il Friuli e la Slovenia. Molta soddisfazione ci ha dato pure la notizia che a Belgrado recentemente si è giunti a contatti politici fra i due stati confinanti. Per ora la convergenza si è limitata ai due sottosegretari: Folchi per l'Italia, e Mičunović per la Jugoslavia; più avanti si incontreranno i due ministri degli esteri Pella e Popović per trattare e risolvere vari problemi di natura squisitamente politica. Già le attuali conversazioni non si sono ridotte a semplici espressioni di cortesia che lasciano il tempo che trovano, bensì sono state improntate a risolvere seriamente svariate questioni o almeno a spianare la via per una loro sollecita risoluzione. L'esperienza dimostra che l'amicizia più duratura è quella che poggia su basi concrete e reali. E noi, come i nostri vicini, abbiamo tutta una serie di problemi reali e quotidiani, che se risolviamo in via amichevole, con accordi reciproci, come dimostrarono finora i fatti, possiamo dire che questa è già un'atmosfera che dà adito a sperare in future convenzioni, dichiarazioni e patti di amicizia. Pertanto ci è motivo di singolare compiacimento il fatto

che a Belgrado si siano avuti questi contatti amichevoli sul piano politico, ma soprattutto ci riconosciamo ottimismo il fatto che già ai primi approcci politici la discussione ha affrontato subito questioni concrete che riguardano direttamente anche noi, sloveni del Friuli, che abbiamo in comune con la Jugoslavia un lungo linea di confine. Noi infatti siamo dentro la fascia di frontiera, e, fruendo del piccolo traffico, è naturale che ci interessi che questi rapporti di amicizia si allarghino e si approfondiscano sempre più. Positivi segni di speranza ci sembra siano stati dati proprio dalla buona volontà con cui i due sottosegretari si sono messi per isporre un programma culturale per l'anno 1959-60 e per trovare il modo migliore per collaborarci al attuarlo: si tratta di scambi di ospitalità per grandi complessi culturali, allestimento di opere e concerti nelle città importanti d'Italia e Jugoslavia, collegamenti radiotelevisivi ecc.

Certo, noi siamo una piccola provincia della quale non si possono interessare particolarmente i due ministeri degli esteri. Ma, per analogia, come avviene per le grandi città, dovremmo anche noi, a Udine, a Cividale, e in qualche altra località, organizzare degli scambi e manifestazioni culturali più frequenti, più estesi e a promuovere dei convegni (cosa possibilissima, e perché no? se questo avviene già coi vicini austriaci del cui mondo intellettuale abbiamo già avuto in Friuli svariati ospiti). Di ciò, seguendo l'esempio che viene dall'alto, naturalmente si dovrebbe interessare le autorità locali e in particolare l'Amministrazione provinciale.

Injatti in questo primo colloquio politico, conseguenza appunto dell'instaurazione di questo nuovo clima di amicizia, non si è perduto tempo in frasi vuote, speciose e artefatte, ma si è lavorato solo per la conclusione di accordi concreti, per sigillare l'amicizia che deve poggiare su un piano di uguaglianza e parità.

E' avvenuto che, in questo clima di amicizia, noi sloveni del Friuli si sia gli unici a non avere parte di questa amichevole collaborazione che si sta svolgendo fra i due stati; ciò costituirebbe una imperfezione, una manchevolezza. E quegli elementi della provincia di Udine che sono contro questa amicizia perché temono che noi

guiamo i nostri diritti di minoranza,

dovranno allinearsi con il resto dell'Italia. Purtroppo nella nostra regione non c'è, e lo diciamo apertamente, nessun giornale che difenda questa nascente amicizia fra Italia e Jugoslavia, che la caldeggi e la incoraggia. Il quotidiano che si stampa a Udine, quando tratta di argomenti pertinenti la Jugoslavia, la Slovenia, noi sloveni del Friuli, scrive, se mai può, con spirito ostile. Anche l'altro quotidiano maggiormente diffuso e che arriva da fuori regione, non ha mai una parola amichevole, distensiva verso la Jugoslavia; anzi non è raro il caso che va alla ricerca di notizie poco piacevoli o addirittura di quelle che vorrebbero instillare l'odio e, quando riporta articoli che dovrebbero all'amicizia, mantiene uno stile solo corretto, ma freddo. Molto di rado il lettore ha l'occasione di leggere cose scritte con spirito benevole, improntato a corialità. Data la situazione locale è assai improbabile che anche in futuro avvenga un mutamento. Gli organi centrali di Roma si dovranno preoccupare che la politica di amicizia si sviluppi concretamente trovando riscontro nella realtà. Dei sinceri sentimenti che animano le popolazioni d'oltre confine verso l'Italia, la sua cultura, i suoi successi, possono constatarlo tutti quei friulani che si recano nella vicina nazione, perché possessori di permessi speciali concessi in base all'accordo di Udine. Ma ricchi borghesi della nostra provincia sono ancora troppo riservati, scortesi e ingiusti nei confronti degli sloveni friulani.

E' ora che si tolcano di mezzo tutti gli osacoli che impediscono una salda e giusta amicizia fra questi due popoli vicini. O continuerà forse la provincia di Udine a distinguersi nell'ignorare e nel non aggiornarsi sui nuovi avvenimenti di collaborazione economica e culturale con la Jugoslavia?

Prefekt obisku Dreka in Grmek

Pretekli sedanji je videmski prefekt dr. Vecchi spremstvu (akompanjan) provincialne svetovalek Brolo-Sellan obisku Dreko in Grmek. V obeh komunah so ju sprejeli šindiki, komunski svetovalci in druge oblasti. Prefekt se je v

NESREČA NE POCIVA

Triletna Anna Zuzzi iz Osojan je letela čez cesto in paršla pod kamyon. Zlomila si je desno nogu in dobila še več drugih lažjih poškodb. Ozdravila bo v 40 dneh.

Franc Novak iz Črnejce pri Nemah je moral iti v špital, ker ga je med prepirom (kreganjem) Egidijo Skubla udaril po obrszu in mu zlomil nos. Ozdravil bo v 15. dneh.

Jožef Karič iz Špetra se je ponesrečil pri Jagi. Nek Jager iz Špetra ga je zamenjal za divjačino in ustrelil vanj. Na srečo je bla razdalja (distanza) velika in zato poškodbe, ki jih je ušafovalo obrazu, niso zlo nagobarne.

Mario Ovisek ž Puoštaka pri Sv.

SV. PETER SLOVENOV

Novoletno darilo našim kmetom

Izvedeli smo, da je »Federazione Nazionale Casse Mutue Malattia per i Coltivatori Diretti«, na seji, ki jo je imela 19. septembra 1959 v Rimu, sklenila, da se poviša (aumentira) kontribut za videmsko province od sedanjih 18 na 30 lir za vsak delavni kmetov, ki so vpisani v to bolniško blagajno (Cassa Mutua). Ta sklep in predlog je poslal »Federazione Nazionale« ministru za delo in za socialno skrbstvo (Ministro del Lavoro e della Previdenza Sociale), da ga odobri (approvare). Če to minister odobri, podpiše predsednik republike dekret in s 1. januarjem leta 1960 bodo morali plačevati naši kmetje »alla Federazione Nazionale Casse Mutue« po 30 lir za vsak delavni dan, ki ga opravijo na svoji kmetiji.

Kaj to pomeni? Pomeni, da bodo morali plačati kmetje skoraj po 1.000 lir več kot do sedaj za vsak hektar zemlje, ki jo obdelujejo.

To je res lepo novoletno darilo, ki ga nameravajo dati našim kmetom postavljene oblasti.

Ali oblasti ne vedo, da je naša provinca pasivna kot tiste pokrajine v Južni Italiji? Ali jim nič ne pove to, da spadamo mi furlanski Slovenci v tiste gorske kraje, kjer smo potreben posebne pomoći po zakonu od 25. julija 1952.

SV. LENART SLOVENOV

Problem, ki stoji najbolj pri srcu

Kdor gre skozi našo dolino, od Aže do Škrutovega, ko močno dežuje, vidi kakšno velikansko škodo dela voda naši najboljši zemlji. Kadars močno naliva dež, udari voda iz narastle reke Kozice, v katere se izliva tudi Arbeč in poplavi vso zemljo od Cemurja do pod aželskega kota, kakih 40 hektarjev najboljše orne zemlje.

To se dogaja posebno v jeseni in pozimi, a tudi v poletnem času je že večkrat odnesla povodnja vse posejano blago. Pod Škrutovem pa dolbe voda pod njive in odnaša zemljo. Odnesla je že cele njive in če ne bodo napravili nasipa (argine) in speljali vodo po tisti strugi, koler je pretekla, bo odnesla še najboljše njive. Statistike kažejo, da ima šentlenartski komun 2.700 hektarjev zemlje, od katerih je 92 nerodovitne (superficie improduttiva). Tisti 40 hektarjev zemlje, ki jo večkrat na leto poplavi voda, je tudi nerodovitna. Vendar jo smatra »Ufficio catastale« za najboljšo orno zemljo in kot za tako mražo kmetje plačevati visok agrarni redit.

Ce nočejo oblasti napraviti ob reki naspov (argini) in rešiti to zemljivo kmetom izpod vode, naj vsaj deklasirajo, razvrednotijo to zemljivo, da ne bodo plačevali kmetje agrarnega redita za svet, ki ne da je agrarnih dohodkov (entrata).

PREGANJAJO SE ZAVOJ DIVJEGA PRASCA

Pretekli teden so pisali žornali, da je ustrelil Dreščič Franc iz Aže divjega prasca in da ga je zakljal z nožem, ker je bil ranjen, a še živ. Divji prasac je tehtal 41 kilogramov.

Zavoj tega divjega prasca je nastal pravi preprič. Dreščič trdi, kot je bilo pisano tudi v žornilih, da ga je on ubil v špjetarski rezervi, a da je šel ranjen do šentlenartske rezerve. Drugače kot on pa jo misli Virgil Krizetič iz Škrutovega, ki pravi, da je divjega prasca on ubil, da ga je Dreščič samo odri, ko je bil ranjen in ni mogel več naprej. Na vsak način ocitajo Dreščiču, da je pobral merjascu v šentlenartske rezerve in da je prišel v to rezervo s puško, kar je prepovedano po zakonih (lečih) in zato so mu puško vzeli in ga denuncirali. Drugi pa pravijo, da se gre

»MATAJUR«

Lenart je padu z motorja in se precej udaru. Ozdravil bo v 15 dneh.

Amelio Fornasir iz Prapotnega si je zlomil roko in poškodoval obraz par djelu v gozdu. Nesreča bi bla lahko smartrna, ker je padlo drevo glih na delavca, ki je stal tam blizu. Ozdravil bo v enem mesecu.

GRMEK
Kdaj bodo obnovili komitat od ECA?

Leta 1960 bomo imeli spet administrativne volitve (elezioni amministrative). Stari sindik, Pavletič, pravi, da ne bo več kandidiral. Ljudje se že sedaj sprašujejo, kdo bo novi sindik. Drugi pa pravijo, da ni treba imeti skrbi, saj je več mož v Grmeku, ki se potegujejo za ta stoliček. Ker so začeli naši ljudje bolj socialistično misliti, so postali »socialisti« celo njenki prvaki fašistov, da bi prišli s pomočjo socialističnih glasov do komunskih stoličkov. To so volkovci, ki so oblekli ovčjo kožo, da bi se jih ne prestrašili ljudje. Tem »socialistom« vneto pomaga znani in odkriti fašist iz našega komuna.

To smo hoteli povedati mimo grede. Namen, da smo prejeli za pero in začeli pisati, je drug.

Povzdeti hočemo oblastem o stvari, ki se že delj časa govori o njej pri nas. Komitat od ECA, to je tista ustanova, ki pomaga revnim družinam, je izvoljen že od starega konseja, to je že pred letom 1956. Zakon (leč) pravi, da mora biti ta komitat obnovljen vsakih štiri leta. To pomeni, da bi moral biti vsaj letos, če ne že prej, obnovljen!

Zakaj ga niso obnovili? Ker morajo postaviti ta komitat konsilirji se najbrž troštajo, da drugo leto, ko bodo nove

volitve, ne bodo imeli več v komunskem konseju prave opozicije. Zato namenjajo obnoviti ta komitat šele prihodnje leto, ko bodo lahko brez opozicije utaknili vanj tiste ljudi, ki bodo oni hoteli. Toda zakon je zakon in bi se ne smelo mimo njega za nobeno ceno. Dobro bi bilo, da bi vedel te stvari tudi prefekt naše province.

CESTO KOZICA-HLODICI SO ASFALТИRALI, A SO JO TUDI VEDERBALI

Letošnje poletje so asfaltirali cesto, ki pelje iz Kozice v Hlodici. To je bila dobra stvar, a so jo tako slabo asfaltirali, da ne vemo zakaj ne protestirajo naše domače komunske oblasti. Upamo, da jo ne bodo kolavdirali, dokler ne bodo popravili tistega osvinjanega dela. Kar pa da najbolj v oči je to, da je cesta na mnogih krajih bolj ozka kot je bila prej. Prej je imela svoj široki rob, kamor se je človek lahko izognil v sili, sedaj tega obcestnega robu ni več. Ker so asfaltirali cesto, so jo dignili in je sedaj na eni in drugi strani samo prepad. Ce ne bodo razširili te ceste, se bo zgodilo na njej mnogo nesreč in zato naj jo postrojeno, prej ko bo po njej tekla kri.

PODBONESEC

Črnovršani morajo hoditi plačevat dajatve v Špjetar

Črni vrh je ena tistih vasi Nadiške doline, ki leži najbolj visoko v brjeju in je tudi največja hribovska vas naše »Slovjenščine«. Šteje 100 hiš in ima 98 družin. Njihove male njivice, čeprav lepo obdelane in podprtne z zidovi, da jim ne odnesе voda zemljo v dolino, zelo malo dajo. Črnovrški kmet ne more živeti s svojimi pridelki niti štiri mesece v letu. Glavni vir entrat pride v njihove družine od živinoreje in gozdov. Ne bomo se čudili, če so možje te vasi priznani daleč okoli kot najboljši gozdarji. Seveda živine in gozdov ni toliko v Črnom vrhu, da bi se mogli z njimi preživljati in zato je morala tudi iz te vasi, kot iz drugih vasi naše dežele, večina zdravih in močnih ljudi s trebuhom za kruhom po svetu.

Pa ne samo to, da jim je narava odmerila nehvaljeno kos zemlje, na katerem ni moč živeti, tudi od strani oblasti so na zadnjem mestu in zato puščeni v nemar. Po tolikih letih, ki so potevali visoke dajatve, so jim komaj pred dobrim letom zgradili za silo kovočno pot in če jo ne bodo popravljali bo kmalu nerabna in ljudje bodo na istem kot prej.

Sedaj, ko smo na kratko opisali kak-

šno je življenje v Črnom vrhu, nij paše povemo eno druge težave, ki bi jo kmetje radi odpravili, za kar je treba le mašo dobre volje od strani oblasti.

Že smo povedali, da šteje Črni vrh 98 družin. Te družine morajo hoditi plačevati svoje letne dajatve v Špjetar, kar se pravi, da mora 98 ljudi napraviti vsakih dva meseca 18 km poti, da plačajo davek od tega kar so podelili s krvavim potom iz tiste skope zemlje. Črnovrški kmet pride dvakrat v svojo škodo in sicer prvič zato, ker mora plačati dajatve od svojega najnižjega dobička in drugič zato, ker ga pot do Špjetar zopet stane denarja in trudi.

Ljudje se sprašujejo kdo je bolj revan, ali črnovrški kmet ali eravski urad, da ne more poslati v vas svojega uradnika (impiegata), ki bi v pari urah lahko izterjal vse dajatve.

Kmetje se troštajo, da bo urad razumel njihovo priskojo in ta bo uredit do zadevo, ne da bi ljudi morali izgubljati toliko časa po nepotrebnem.

DEMOGRAFSKO GIBANJE

Mjesca novembra je bilo v našem komunu takole demografsko gibanje:

Rodili so se trije: Aleksander Mučič, Lorenzo Floram in Maristella Medves; umrlo jih je pet: 80 letni Anton Babič, 73 letni Butera, 27 letni Sergijo Medves (umrl kot emigrant v Kanadi), 46 Ermelindo Maršeu in 19 letni Silvio Romeo Juretič; poročila se je Eda Bankič z Lanz-Armin Giovannijem; v komunu sta prišle dve osebi: Marcellino Campagnano in Anna Pittin; iz komuna pa je šlo 7 oseb: Giovanni Cannarella, Giannina Maršeu, Josipina Manzini, Marija Cenčič, Mirela Cenčič, Sergio Baglini in Antonio Šott.

ZASLUZEN PENZIJCI

Marija Cenčič vd. Špekonič, stara 98 let in doma iz Črnega vrha je bla pretekli teden pru posebno večela. In kaj bi ne bila, saj je ušafala pač penzion, čelegi je takuo stara Penzion! je ušafala od »Coltivatori diretti«. Marija Cenčič je za Jožefom Juščem iz Klenj, ki je star 104 leta, tanarbuje stara žena naše dežele. Želimo ji, da bi penzion uvalila (žoldila) pouno let.

NEME

IZ KOMUNSKEGA SVETA

Na zadnjem komunskem konseisu so diskutirali o dostih importantnih argumentih. Sklenili so, da bojo uzeli na posodo 4 milijone lir za popravilo in ureditve škuolskih prostorov v Krnicah (Montepratio), ker je to deo nujno potrebitno. Z drugim posojilom 3.500.000 lir pa bojo popravili škuolo v Vizontu (Chialminis). Zgradili bojo tudi pet ljudskih hiš (case popolari) in sicer 3 v Nemah, eno v Torlanu in eno v Črnejci. Nazadnje so pregledali račune in se druge reči, ki riguardajo komunsko administracijo.

IZSEL JE

Jadranski koledar in ga dobite na uredništvu »Matajurja« po izredno nizki ceni. Koledarju so priložene še 4 zanimive knjige »Prešernove družbe«.

REZIJA

Naša živinoreja propada

Ni došlo od tega, da so v našem komunu nardili censiment živine. Zvedeli smo, da so našeli takole: krav 445, telet 116, ovac 214, koz 454, prašičev 38, bikov 4, mul 2, psov 96.

Ce pomislimo, da šteje naš komun okoli 3.500 ljudi, vidimo, da je to število zelo nizko in to tembolj, ker vsi posedujejo nekaj zemlje, da bi lahko redili več živine. Njivice so sicer v naši dolini zares nerodovitne, imamo pa dosti dobrin pašnikov, kjer bi se moglo pasti dober del leta precej živine. Nekateri živinorejci sicer delajo tako, a dosti jih je, ki drže živino vse leto zaprto v hlevu, pa čeprav imajo priliko poslati jo na pašo. Iz statistike prejšnjih let vidimo, da je število glav goveje živine precej padlo. Vzrok temu je nekoliko tudi emigriranje moške delavne sile in zato so se žene omejile le na minimalno rejo živine, toliko, da zadostuje vsakdanji domači potrebi. Vendar ljudje ne bi smeli pozabiti, da je živinoreja v naših krajih rentabilna, ce je umno gojena, in pogojev za to ne manjka.

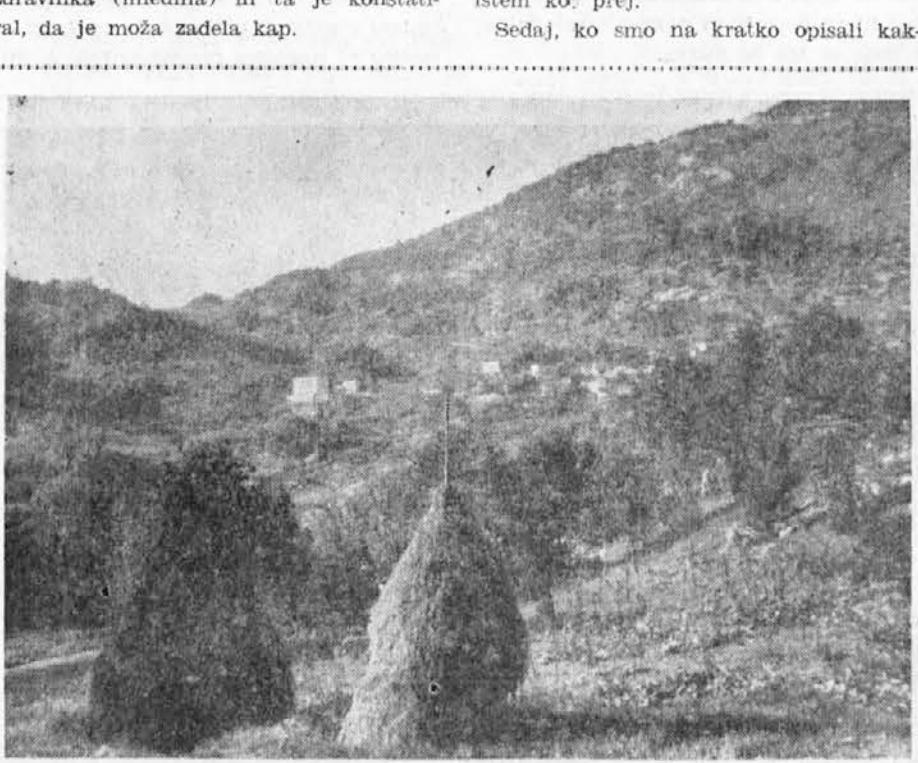
Naj povemo še, da država pride na pomoc pri izboljševanju hlevov in pri drugih milijonarcijskih delih. Prav bi bilo zato, da bi na gorskih senožetih in pašnikih obnovili stare »kazzone«, ki so v razpadajočem stanju in po potrebi postavili še nove.

TAJPANA

DOBRA INICIATIVA

V našem komunu se je začelo v zadnjih časih nekaj prebujati, posebno v vseh Prosnid, Platišče in Brezje. Če je bil, da je prišlo do tega in da so se ljudje začeli zavedati, da izboljšajo svoje obupno ekonomsko stanje samo s skupnim organiziranim nastopom. V teh vseh so že ustanovili svoje odbore, ki bodo imeli naloge proučevati domača vaške probleme. Kot je znano, tipanska komunska administracija je na žalost tako, da se prav malo ali nič interesira za izboljšat ekonomsko stanje naših ljudi.

Sedaj bojo ti vaški odbori poročali oblastem o njihovem stanju in delali prošnje za izvedbo teh ali onih javnih del. Prav bi bilo, da bi se taki komitati ustanovili tudi po drugih vseh komuna in da bi se ti potem združili v en sam komit, ki bi v resnici pravzaprav predstavljal komunski svet. Kot smo že povedali, današnji komunski može so brezbrinj in pri vsakem odločjanju imati glavno besedilo sekretar komuna. Možjevaški komitativi so pa zares sposobni ljudje, ker ce ne bi videli potreb izboljšanja ekonomskoga stanja, sploh ne stopili vanje.

CRNI VRH V PODBONESKEM KOMINU. V tej ubogi vasi živijo ljudje skromno in si marsikaj prikrajajo, da bi možli plačevati državi, ki jih popolnoma zanemarja, dajatve.

Ladini v Sudtirolu

Ladinci v Južnem Tirolu, v tako imenovani Centralni Ladini, govorijo enega izmed retoromanskih jezikov, nastalih v posebnih zgodovinskih prilikah. Rimljani so zasedli okoli leta 15 pred našim štetjem področja Alp in ustavili dve rimski pokrajini z imenom Rætia. Uradno so vpeljali svoj latinski jezik, ki je pa prodrl v vse alpske doline do tamkajšnjih prebivalcev: Ilirov, Venetov in Keltov Še v četrtem stoletju za pokristjanjenjem teh narodov, in sicer že v obliki »lingua volgare«. Spajanje jezikovnega substrata starega retijskega prebivalstva z latinsko »lingua volgare« je dalo nov neolatinski jezik, ki ga imenujejo v nekaterih znanstvenih krogih zaradi njegovega zgodovinskega postanka: neo-latinski, ladinski ali retoromanski jezik.

Prodiranje Nemcev s severa in Italijanov z juga je ponemčilo in poitalijančilo veliko število Retoromanov in razbilo njih geografsko enotnost na tri dele: 1. na retoromansko skupino v Švicarskem kantonu Graubünden (italijansko cantone Grigioni), kjer govorin pišejo kar tri različne retoromanske jezike, ali kot jih sam imenujejo romančke. Teh Švicarskih Retoromanov je okoli 40.000 retoromansčina je priznana v Švici kot uradni jezik. 2. na ladinsko skupino v dolomitskih dolinah okoli prelaza Sella. Po nekem uradnem Italijanskem administrativnem štetju z dne 31. nov. 1953 naseljuje 12.696 Ladincev alpske doline Groden, Fassa, Abtei in Buchenstein. Pod Avstrijo so jih pred petdesetimi leti našeli okoli 16.000. Ti Ladinci niso imeli poprej svojega pisanega jezika. 3. na furlansko skupino v videmski in goriški pokrajini. Furlanov je okoli 700.000. Imajo in so imeli že v srednjem veku svojo bogato literaturo.

Švicarski, nemški in italijanski jezikoslovci so izdali obilo znanstvenih studij o retoromanskih jezikih in jih smatrati kot samostojne jezike in ne kot narečja. Največji italijanski jezikoslovec Graziadei Ascoli je leta 1873 v prvem zvezku svojega »Archivio glottologico italiano« priobčil razpravo »Saggi ladini«, v kateri poudarja ladinsko enotnost vseh treh ladinskih skupin.

Ladinci v Južnem Tirolu so imeli po podatkih italijanske uradne publikacije Presidenza del Consiglio dei ministri, Ufficio Regioni: »L'accordo De Gasperi Gruber sull'Alto Adige« iz maja 1958 v šoškem letu 1956-1957 naslednje število ladinskih osnovnih in srednjih šol za učence in dijake z ladinskim materinskim jezikom v bocenski pokrajini:

17 osnovnih ladinskih šol z preko 2.300 učenci in 270 ladinskim učitelji; 1 srednjo ladinsko šolo s preko 50 dijaki.

V osnovnih ladinskih šolah se poučuje ladinsčina, nemščina in italijansčina, v ladinski srednji šoli, ki ima pa svoj sedež v kraju Ortisei pa ladinsčina in italijansčina brez nemščine. Praktično prevladuje v srednji šoli italijansčina. Precejšnje število ladinskih visokoslovcov na italijanskih univerzah dobiva podporo.

Po zadnjem vojni so nemški Južni Tirolci dosegli prva leta, da je bila v Ladini ustanovljena nemška šola. V šolskem letu 1948-1949 pa je Ministrstvo za prosteto v Rimu izdalо posebno uredbu o ustanovitvi ladinskih šol.

ZIMA JE PRIŠLA in naše ženice pridno nosijo domov drva.

»MATAJUR«

SIMON GREGORČIĆ:

NA SVETI VEČER

Pod góro gre dekletce mládo,
ko svet obhaja sveto noč,
spoznalo bi v potoku rado,
kaj višnja ji namenja moč.

Na váligh lunin svit trepeče,
trepeče v déklici sré,
želeče pa in koprneče
očesci uprè na dno vodé,

In glej, iz dna valov pozdravi
jo znan, krasán in ljub obráz,
ki ji z nasmehom sladkim pravi,
da tu je njiju združbe čas!

K potoku vleče tudi mene,
ko sveto noč proslavlja svet,
tam morda téma se razžene,
ki v njo nebá je sklep odet.

Prinagnil bodem se nad vodo,
prislúškal, kaj bo val šumljal,
ne svoje, národa usodo
v preróčnih valih bom iskál.

Kdaj srečno moje bo domovje?
Rešitve njemu le še ni?
Kaj mi razkrilo boš, valovje?
Nadjá sreč se in — boji!

NARAVA SE JE LETOS že pred prazniki oblekla v slovesno snežnobelo obleko. Hribi in doline so pobleni, drevesa se pa klanjajo pod težko snežno odejo. To bo užitka za vse ljubitelje zimskega športa!

Zato se vse ljudstvo v Furlanski Sloveniji sprašuje, kdo je pred Bogom večji gréšnik za svoje nekrščansko postopanje: ali trémunski duhovnik ali videmski nadškof Zaffonato, ki ustvarja takšne situacije.

O pravem načinu prijateljstva

V uvodnem članku velikega italijanskega lista »Corriere d'informazione« z dne 16-17 novembra, ki izhaja ob pondeljkih namesto »Il Corriere della sera« v Milanu piše, kar mi tu ob meji že davno vemo, da so že precej časa italijanski potniki v Jugoslaviji dobivali vtis, kako je vse ozračje prisrčno in brez slehernih predvodov do naše dežele. (E' da tempo che quanti italiani si recavano in Jugoslavia ne riportavano la impressione d'un ambiente cordiale e per nulla preventivo verso il nostro Paese.) Mi v Furlanski Sloveniji dnevno doživljamo, kako nas v obmejnem pasu: Slovenske, Furlane in Italijane zelo ljubezljivo sprejemajo in kako ne pade nikdar niti najmanjša zabiiva beseda nasproti Italiji in italijanskemu narodu. Nasprotno so vsi in to ne samo ljudje s ceste, kot se reče, prijazno naklonjeni Italiji, ampak tudi vsak jugoslovenski list, ki ga vzameš v roke, prinaša pozitivne lepe ocene o italijanskih naporih in uspehih ter dosežkih na najrazličnejših področjih. V Sloveniji in v vseh drugih jugoslovenskih republikah bi se morali naši zaostali videmski nacionalistični, zlasti časniki, krogovi učiti, kako mora priti konkretno do izraza prijateljstvo in spoštovanje do sosednih narodov.

Posta IUREDNISVA

Niti v tujini nas ne pustijo v miru

Gospod urednik, obračam se na Vas, da Vam povem kako postopajo z emigrantmi v Švici, kar bo gotovo vzbudilo dosti začudenja med čitatelji, če objavite moje pismo. Povedal Vam bom dogodivščino, ki se je dogodilo meni in mislim, da bi bilo treba zadevo pregledati, da se ne bi še komu drugemu pripetila.

Sem delavec, ki sem se komaj vrnil iz Švice, od koder so me izgnali. Vzrok izgona: nezaželen tujec.

Naj Vam povem kako se je to zgodilo. Pred dnevi so me poklicali na zvezno Švicarsko policijo in tu so me zaslíevali kar dve uri. Kaj so hoteli izvedeti od mene? Hoteli so vedeti kako sem politično usmerjen in kakšne časopise prebiram. Pokazali so mi celo vrsto različnih časopisov, katerih dosti sploh še nikdar nisem videl in niti slišal o njih. Zaključek je bil, da sem moral tekom treh dni zapustiti Švico in jasno, da se ne smem več vrniti. Predno sem zapustil to državo pa sem moral seveda plačati občinski in državni ali kantonalni davek, ki je znašal 260 Švicarskih frankov (ca 40.000 italijanskih lir) in sicer za dobo od marca do decembra 1959.

Lahko si predstavljate kako mi je hudo. Imam družino in sem jo vzdrževal z zasluzkom, ki sem ga dobil v Švici, kamor sem hodil na delo že deset let kot sezonski delavec. Zakaj so me izgnali iz Švice sem že ugotovil. Moje politične ideje in ljubezen do mojega materinega jezika niso všeč tamkajšnjemu italijanskemu misjonarju in znano mi je, da ta hodi vsak dan na policijo in to obvešča o vsem, kar izreže od nas emigrantov, in priklike za to ima na pretek, ker se vedno in povsod vriva med nas. A kako je mogel vedeti ta misjonar, ki pozna moj rojstni kraj toliko kot jaz Afriko, da sem proti vladni stranki? O tem so ga obveščali brez dvoma zainteresirani ljudje iz moje vase, ki so imeli korist oškodovati svojega političnega nasprotnika.

Potem takem ne morem drugega reči, kot da gre tukaj v Italiji in se prav poselbo pri nas, zelo slabo. Ni dovolj, da nas preganjajo doma, še na tuji zemlji nas ne pustijo pri miru. Gospod urednik, prosim, da obvestite o tej moji resnični zgodbi kakega poslanca, ker takšno postopanje je osobdbe vredno in da domače neklicane »informatorje« razkrinkate.

Premjite moje lepe pozdrave in hvala lepa.

(Sledi podpis)

Sovražniki Slovencev!

Krščansko - socialni list »Novi list«, ki izhaja v Trstu je v svojem uvodnem članku z dne 3. decembra letos primerjal četrti okrožnico papeža Janeza XXIII o misijonskem delu z razmerami pri nas v Furlanski Sloveniji.

V novi papeževi okrožnici Princeps pastorum je rečeno, da morajo dušni pastirji v misionih, ki so tujega rodu in ne domačini, poznati in obvladati jezik svojih vernikov, zakaj vse dušno pastirstvo se mora opravljati v materinščini vernikov. Tako je namreč zaukazal sam Kristus, ko je izdal povelje: »Pojdite in učite vse narode! Ce se tuji duhovnik v dveh ali treh letih ne nauči jezika svojega ljudstva, ga odstavijo in odpoklicijo, ker je dokazal, da je za dušno pastirske službo nesposoben v takih krajih!«

Nato ugotavlja »Novi list«, da kar se uganja sedaj s slovenskimi verniki v videški nadškofijski pod nadškofom Giuseppeom Zaffonatom, je v najostrejšem nasprotju z vsemi misijonskimi predpisi in načeli Cerkve. Nikjer v celi Evropi razen v Furlanski Sloveniji ne živi nobena katoliška narodna manjšina, ki ima nad dve tretjini svojih dušnih pastirjev, ki ne razumejo ali pa nočejo razumeti jezika svojih vernikov.

Celo Mussolini je sv. stolica leta 1929 prisilila, da je v konkordat bil postavljen člen 22, na podlagi katerega morajo imeti župniki kaplane, ki poznajo jezik kraja, da bi se dušno parstirstvo lahko opravljalo po predpisih Cerkve v jeziku vernikov.

Zgodovinar in oče slovenske dramatike

Anton Tomaž Linhart

rodil se je v Radovljici na Gorenjskem dne 11. decembra 1756 leta, njegov rod pa je iz Češkega. Že v Ljubljani v gimnaziji se je zanimal za grščino in zgodovino in že takrat je začel zlagnati nemške ode.

Po kratkem bivanju v stiškem samostanu, je odšel na Dunaj študirat pravo in finančne vede. Domotožje pa ga je zopet pripeljalo v Ljubljano, kjer ga je v znaten meri podpiral goriški grof Edling, ki je bil zaslužen za slovensko šolstvo. Linhart je kljub tej podpori precej časa čakal na službo, potem pa je postal tajnik arhiva škofa Herbersteinja. Za tem je služboval kot protokolist pri Kresiji, končno pa postal šolski komisar in gubernijski tajnik. V njegovem nemški pesniški zbirki »Blumen aus Kraine« (Cvetice iz Kranjske) je tudi prevedenih nekaj slovenskih pesmi.

Nova doba pa se začenja za Linhartom, ko je stopil v Zoisov literarni krožek, postal njegov pristaš, ter se precej odmaknil od Edlinga in nemškega kroga. Pomagal je v Zoisovi slavistični knjižnici ter bil leta 1784 že ves predan slovenski književnosti. Začel je pisati ju-

ve komedije »La folle journées ou le mariage du Figaro«.

Vodnik, Zois, Linhart, Japelj in slovenski filolog Kumerij so bili stebri slovenskega prosvetljenstva. Toda samo Linhart je gradil slovensko dramatiko ter postal njen oče z zgoraj omenjenimi deli. Povod, da se je lotil oderskih del, mu je dalo čitanje Shakespearejevih dram, ki jih je zelo rad čital.

Zal, pa se je prekmalu utrnila ta zvezda na nebu slovenskega slovstva, ki je tako dobro obetala. Umrl je v Ljubljani dne 14. julija 1795, ko mu je bilo komaj 39 let. Smrt ga je ugrabil sredi največjega delovnega razmaha, na večko škodo znanstvene zgodovine Jugoslovjanov in slovenske dramatike, ki je po njemu osirotela vse do Jurčič-Levstikovega »Tugomera«.

Sam veliki Prešeren mu je leta 1840 zapisal značilne verze za spomenik: Steze popustil nemškega Parnasa, Je pisal zgodbe kranjske staroga časa. Komu Matiček, Micka hči župana, ki mar mu je slovenstvo, nista znana? Slavile, dokler mrtvi se zbudijo, domače bote ga Talija, Klijo.

Potem takem ne morem drugega reči, kot da gre tukaj v Italiji in se prav poselbo pri nas, zelo slabo. Ni dovolj, da nas preganjajo doma, še na tuji zemlji nas ne pustijo pri miru. Gospod urednik, prosim, da obvestite o tej moji resnični zgodbi kakega poslanca, ker takšno postopanje je osobdbe vredno in da domače neklicane »informatorje« razkrinkate.

Premjite moje lepe pozdrave in hvala lepa.

zanaše mlade bralce

Urašima in želva

Na morski obali, ki jo oplakuje s solnem obsijani Nipon, je živel nekoč vrl mlad ribič, po imenu Urašima. Njegovi starši so bili siromašni, zato jim je moral tudi on pomagati, da so si zasuhili vsakdanji kruh. Vsako jutro je odšel na lov na ribe in ves božji dan se je upiral, da je lahko pripravil zvezcer svojim dragim skromno večerjico. Morje je ljubil nad vse. Modrikasti valovi, v katerih se je odražalo vedro nebo, so ga tako očarali, da je lahko ure in ure presedel na obali, se vozil v čolnu in strmel v hladno, čudovito modrieno. Ali za gledanje je bilo malo časa, ker je moral loviti ribe. Tega pa ni delal rad, bolelo ga je, da je moral ljubljenu morju jemati njegove srečne prebivalce, ki so se tako veselo dvigali in spuščali na valovih in so bili tako mrzli in modri, kakor morje samo.

Ko se je nekega večera vračal z lova, mračen in izmučen, je opazil na obali, kako se je razposajena deca igrala z neko stvarjo, jo suvala tja in sem in jo obmetavala s kamenjem. Stopil je bliže in videl, da je bila to želva, ki jo je nemarna in okrutna, decu takoj mučila. Ogorčen je pokaral hudo delce. Oni pa so mu odvrnili, da je želva njihova in da jih lahko v uho piše.

Urašima jih je nagovarjal, naj puste žival na miru, prosil je in grozil, ali vse zaman. Ko so pobalini videli, da ga njih postopanje boli, so še huje mučili ubogo žival. Tedaj jim je Urašima ponudil vse ribe, ki jih je tisti dan naložil, če mu prepuste želvo. Malopredneži so bili s tem seveda zadovoljni, vzel so ves dohodek njegovega truda in jo zmagovalno pobrisali.

Mladi ribič pa je odnesel želvo na morsko obalo in rekel:

»Raduj se svobode, rajši bom zvečer lačen legal k počitku, kakor da bi me motil v spanju prizor tvojih muk.«

Nato je odšel domov.

Ozmerjali so ga, da je prišel praznih rok. Ko pa je povedal svojim staršem kako in kaj, so bili vendar ponosni na svojega vrlega sina.

Nekoliko dni potem se je vrnil Urašima zopet praznih rok od ribjega lova. Ves dan ni mogel ničesar drugega učiniti, kakor nekaj morskih klobukov. Bil je močno potr in je strmel v tla, namesto da bi, kakor po navadi, gledal proti nebu. Nenadoma zapazi pred seboj želvo, katero je bil rešil. Ona ga navorovi in povabi, da sede na njen hrket, da ga odvede na neko mesto, kjer bo našel nekaj boljšega od rib.

Sprejel je njenovo vabilo in sedel na njen hrket. Ona pa ga je odnesla daleč, daleč na široko morje. Ko nista videla več kopnega, je odprla sredi vode neko pot, po kateri sta zdržala navzdol. Bilo je že prav temno, ker sonce je bilo že zašlo. Spodaj pa je bilo vse svetlo, bleščeča, bela svetloba je stajala na dnu morja in jima kazala cilj njunega pota. Prišla sta do čudovito lepega hrama. Tedaj je rekla želva: »To je Ringo, dom mojega očeta. Stopi noter, da ga pozdravimo in da se ti zahvali, ker si me rešil.«

Hram je bil ves od žoltega marmorja. Okna so bila obrobljena z biseri, bleščeci dragulji so venčali krov in rubini so bile pismenke, ki so krasile stene. V prostorih Ringa so bili nakopičeni vsi zakladi sveta.

Oče prijazne voditeljice je počival na ležišču od morske haloge, ki so ga podpirali koračni stebriči. Pozdravil je gostia in ga povabil, naj si izbere od njih bogastva, karkoli mu srce poželi.

»Meni ni treba nagrade za delo, ki mi ga nalaga človečanska dolžnost,« je odvrnil Urašima, »če pa mi hočeš vendar darovati nekaj za moje roditelje, da jih obvarujem od glada in da mi ne bo treba več vleči rib iz morja in jih ubijati, potem rad sprejemem.«

Tedaj mu je dal vladar Ringa školjko

in mu rekel: »Ta školjka ti bo dala biserno zrno, kadarkoli bo storil dobro delo, ne da bi pri tem mislil na nagrado. Vzemi pa tudi tole zrcalo. Kadarkoli bo pogledal vanje, ti bo pokazalo podobe iz Ringa in druge lepe stavri, ki bodo razveseljevale tvoje oko in tvoje srce. Cuvaj dobro vse to, pa boš srečen.«

Nato je Urašimo sijajno pogostil; potem ga je hvaležna priateljica zopet odnesla na gornji svet.

Dobri ribič je postal skoro bogat človek, ker ni minil dan, da ne bi storil kakšnega dobrega dela, ne da bi pri tem mislil na biserno školjko ali na kaj drugega, ampak samo na to, kaj je njegova dolžnost storiti. V čudežno zrcalo pa je gledal, kadarkoli je imel kaj časa. Če je bil vesel in žaosten, vselej mu je bilo v radost in srečo opazovati v njem prekrasne slike iz morja in spominjati se na sijaj onega hrama. In tako je bil ves zavzet od teh prikazni, da jih je sklenil naslikati, da bi se tudi drugi ljudje nad njimi radovali. Postal je velik umetnik v ponos in veselje svoje domovine in svojega časa.

SANKARJI

Topli vriski
po beli planjavi, šum
volitkega snega,
in ob nogi noga
navkreber kobaca.
Rdeče, plave kape
so kot lučke,
kakor nežni lan, plašljivi
mak
na trdem bregu,
čeravno zima je
in mraz težak.
In sopejo kakor volički,
široko v vse strani,
tako bi šlo do jutra,
do jutra otročički,
da vzelu ni sani.

Krava in koza, ovca in lev

Krava, koza in ovca, ki potprežljivo prenašajo vsako krivico, so z levom lovile po gozdovih. Ko so ulovili in razdelili obilnega srsnjaka, je lev takole odicil:

»Naj vzamem prvi del, ker se imenujem lev; drugega mi boste dale zato, ker sem hraber; tudi tretji del je moj, ker sem močnejši; gorje pa tistem, ki se bo upal dotakniti četrtega.«

In tako je v svoji nepoštenosti vzel vplen.

Na ravnici je pristalo letalo. Od nekogod je prijetel siv vrabec in sedel letalu na krilo. Radovedno je ogledoval čudnega ptiča. Potem pa se je začel z njim razgovarjati.

Vrabec: Kdo si?

Letalo: Tvoj večji brat sem.

Vrabec: Kako ti je ime?

Letalo: Letalo sem. Pravijo mi tudi avion ali aeroplant.

Vrabec: Ali imaš oči?

Letalo: Nimam jih. Gledam s pilotovimi očmi.

Vrabec: Kdo pa je to?

Letalo: To je človek, ki me vodi.

Vrabec: Ali imaš srce?

Letalo: Moje srce je motor. Dokler deluje, letam. Ako se pokvari, padem in umrem kakor živali in ljudje, če jim preneha biti srce.

Vrabec: Zakaj letaš po svetu?

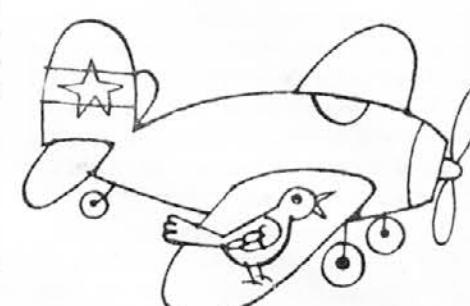
Letalo: Prenašam potnike in pošto.

Vrabec: Ali znaš peti?

Letalo: Znam!

Vrabec: Pa zapo!

In letalo je začelo brneti. Tako mo-

čno je zabrnalo, da je vrabec prestrašeno odfrčal in se skril v vrhu stare bukve.

Baščan

Maček pes in kozel

Na pristavi so živeli maček, pes in kozel. V mraku so polegli na postenje in se zapletli v razgovor, kaj je najboljše na svetu.

»Najboljše je mleko,« je pričel maček.

»A tudi pri miškah nisem izbirčen.«

»Ni res!« je pes godrnjaje ugovarjal ješčemu mačku. »Najboljša je mastna kost!«

Kozlu ni bilo všeč ne prvo in ne drugo.

Zato je zameketal: »Nič ni slajšega od svežega sena.«

Tako so se divje prepirali, toda niti en predlog ni obveljal, ker niso bili složni.

Hrastova palica

Marijevčani so šli na sejem. Šli so, šli in spotoma videli hrast. Hej, hoteli so odločili hrastovo vojo, pa jo bomo odlomili, to ve Peja Bistroglavec. Pa reče Peja Marijevčanom:

»Takole, bratje, naredimo: prijeli se bomo drug za drugega, vsi se bomo obesili na hrastovo vojo, pa jo bomo odlomili.«

Kot najpametnejši je Peja prvi splezal na hrast in se prikel za vejo. Nemu je noga se prikel naslednji in tako po vrsti vsi. Ko je Peja videl, da že vsi visijo, je zaklical:

»Hej, bratje, počakajte, da pljunem v roke!«

Pastirček in ded Novak

Ded Novak je prebival v pečini na zeleni planini Romaniji.

Neko je prišel k njemu kozji pastirček.

Ded ga vpraša:

»Kaj bi rad, pastirček?«

»Ognja,« pravi pastirček.

»V čem ga boš pa odnesel?«

»Boste že videli, v čem,« odgovori pastirček in sname kapo, vanjo nasuje pepele, na pepele naloži žerjavico in odnesе se žerjavico v kapi.

Ded Novak se čudi in reče: »Glej, glej, človek se nikdar ne neha učiti.«

Zvečer pripoveduje hajdukom, kako je pastirček odnesel žerjavico v kapi in hajduki so občudovali modrost malega pastirčka.

Srbška narodna.

O repi

Dede je zasejal repo; zrasla je velika, prevelika. Dede je hotel repo izplutil iz zemlje: potegne — vleče, izplutil je ne more.

Na pomoč je poklical babico. Babica prime dedka, dedek repo: potegneta, vlečeta, izplutil je ne moreta.

Babica je poklical vnučkinjo. Vnukinja babico, babica dedka, dedek repo: potegnjo, vlečejo, izplutil je ne morejo.

Psiček je poklical mačko. Mačka psička, psiček vnučkinjo, vnučkinja babico, babica dedka, dedek repo: potegnjo, vlečeta, izplutil je ne morejo.

Mačka je poklical miško. Miška mačko, mačka psička, psiček vnučkinjo, vnučkinja babico, babica dedka, dedek repo: potegnjo in jo izplutilo.

Ljudska

iz dežele, da vsaj ne boste zastonj jeли mojega kruha.«

Dični svetovalci so soški in dolgimi nosovi in sedli, da so posvetujejo, kaj uganika pomeni. Eden je hotel biti modrejši od drugega, a nobeden ni zmagal pameti preprostega človeka. Minil je prvi dan, minil je drugi dan, zjutraj tretjega dne bi bili že moralni stopiti pred kralja, pa še niso vedeli, kako je uganika zvonzana in kako je treba razvoziti. Nazadnje jim je nekdo pošepnil, naj poštejo reveža, ki da jim bo najprej pomagal iz zagate. Res so ga poskali in nemudoma stopili predenj. S

Zmrznjena jajca

Pozimi se rado zgodi, da najdemo v gnezdu zmrznjena jajca ali da zmrznejo v ne dovolj zavarovani shrambi. Zopet uporabna postanejo, če jih položimo za nekaj časa v mrzlo vodo. Poražiti pa jih moramo čimprej, ker se odtačana jajca rada in hitro pokvarijo.

Tudi kurja očesa se podegujejo...

Navadno dolžimo čevljarje, da nas mučijo kurja očesa, češ, obutev ni primerna. Zato bo marsikoga težko prepričati, da ima kurja očesa predvsem zato, ker je podegoval nagnjenje za »obolenjek«. Angleški zdravnik, znanstvenik dr. Lloyd, je namreč ugotovil, da kurja očesa dobijo že v mladosti ljudje, ki so k temu nagnjeni, ne glede na to, ali so imeli primerno obutev ali ne. S tem pa seveda ni rečeno, da ni treba izbirati udobne obutve. Nedvomno ni brez vzroka, da imajo ženske pogosteje kurja očesa kakor pa moški in ženske zelo čisla »moderne« čevlje. Ne da bi se bale kurjih očes.

ZA UČINKOVITO PREHRANO ŽIVINE

Klajno apno

Vsaka žival potrebuje za tvorbo kosti, mesa in krvi fosforne kislino in apna. Ti dve snovi so sicer v vsaki krmi, a ne vedno v enaki množini. Poznamo krmo, ki vsebuje prav malo omenjenih snovi. Če pokladamo živini trajno le tako krmo brez vsakih drugih dodatkov, se ne more pravilno razvijati, boleha in hira. Če je krava, ki jo krmimo s tako krmo, breja, trpi tudi zarod v svojem razvoju.

Zadostno množino, apna in fosforne kislino vsebujejo: dobro travniško seno, posušena detelj, posebno lucerna, fižolova in grahova slama ter sezamove in makove tropine. V nezadostni množini jih je v repi, pesi, krompirju, v žitni slami, senu kislih trav (z močvirnatih zemljišč) ter v tistem senu, ki smo ga pridelali na takem zemljišču, ki mu primanjkuje apna in fosforne kislino, kot so na primer ilovnata zemljišča.

Zivinorejec, ki pozna navedene lastnosti krme, mora takoj ugotoviti, ali dobiva njegova živila dovolj fosforne kislino in apna. Če ni tako, lahko po potrebi krmo izpopolni. Živila, ki ji pokladamo seno in močna krmila, dobiva zadostno množino fosforne kislino in apna. Živila, posebno pa mladi prašiči, ki jih hranimo večinoma s krompirjem, repo, peso in delno z zrnjem, nimajo dovolj teh snovi. Tem jih je treba torej nadomestiti. Izpopolnit je mogoče tako krmo vsaj delno z dobro zmleto in izprano kredo. Če pa hočemo doseči popoln uspeh, nimamo drugih sredstev, kakor da pokladamo živini fosforno kislino, tako imenovan klajno apno. Dobro klajno apno vsebuje približno 42 odst. v želodčnem soku raztopljive kislino.

Priporočljivo je pokladati klajno apno živili v sledečih primerih:

1. Ako ima žival šibke kosti, posebno kadar trpi za kostolomnico.

2. Če je žival breja; taka potrebuje fosforno kislino in apno ne le za lastno telo, temveč v prvi vrsti tudi za razvoj zaroda; posebno po teh snoveh čuti živila potrebo v času brejosti in med dojenjem.

3. Mladi živili, da se njeno okostje razvijejo in utrdi.

4. Ko pokladamo živili slabo seno ali rezanicu ali pa seno s pustih travnikov.

5. Molznim kravam, ker potrebujejo te snovi za mleko.

6. Ko napajamo živilo z mehko vodo (deževnico).

7. Ako pokladamo kislo (pridelano

na močvirnem svetu) ali tako krmo, ki se rada skisa v črevesju.

8. Če živila boleha.

9. Ako pokladamo živili repo, peso, krompir ali korenje.

10. Ako se živila slabu razvija, če ima premašno krv in ako postaja plemenska živila mršava brez vidnih znakov bolezni.

Kdaj naj začnemo pokladati klajno apno? Kadar zapazimo da živila boleha ali kaže kakšno razvajdo, ji moramo pokladati apno. Goveji živili, ovcam in prašičem ga pokladamo tako da ga prej nekaj poškropimo z vodo, ga nato primešamo detelji, oblodji ali rezanic. Konjem potrosimo klajno apno po senu ki smo ga prej poškropili z vodo.

Koliko klajnega apna pokladamo živili dnevno? Teletom in žrebetom 10 do 30, kravam molznicam 30 do 60, odralim volom 30 do 60, konjem 20 do 40, ovcam in kozam 5 do 15 gramov, prašičem 10 do 20, psom 2 do 10, piščetu 0,50 do 1, kokoši 1 do 2 grama.

Ni potrebno, da vsakokrat posebej tehtamo. Jemljimo ga z žlico. Navadna velika žlica vsebuje okrog 20 gramov, mala pa okrog 10 gramov klajnega apna.

L. DURI
Tovarna stolov

MANZANO

Gradbeno podjetje

Birtič Mirko

Sv. PETER SLOVENOV

Marinič Pio

GOSTILNA

DOLENJE BRDO (GRMEK)

Kako zdravimo kašelj

Ne bo odveč, če se danes malo pogovorimo o tem, kako zdravimo trdrovaten kašelj, s katerim nam zlasti letoski deževni dnevi niso prav nič prizanašli. Seveda moramo najprej ugotoviti, od kod izvira kašelj, ali je bronchijev ali iz sapnika.

Vnet sapnik zdravimo z vdihavanjem. Zvečer, preden ležemo k počitku, kame mo v lonec vrele vode nekaj kapljic evkaliptovega olja ali pa pest morske soli. Zdaj se nagremo z obrazom nad lonec, da nam puhti para v obraz. Prikriemo se čez glavo in globoko vdihavamo paro skozi ustva, izdihavamo pa skozi nos. To vdihavanje hitro ozdravi sapnik in neprjetno šegetanje po sapniku preneha. Kadilci naj opustijo kašo, dokler sapnik popolnoma ne ozdravi.

Kašelj, ki izvira iz vnetih bronhijev, je navadno bolj trdrovaten. Zlasti pozimi, dokler prebivamo v zakurjenih sobah, ta kašelj zlepja noče prenehati. Tega je kriv največ suh in topel zrak v zakurjenih sobah. Zato je treba na peč postaviti posodo z vodo. Dobro je če kanemo v vodo tudi nekaj kapljic terpentinovega olja. Tako postane zrak v sobi bolj vlažen in bronhiji se hitro pozdravijo.

Ce to ne zadeže, nategnemo po sobi vrv in razobesimo nanjo rjuho, ki smo jo zmočili v vodi z dodatkom terpentinovega olja. To gotovo zadeže in v nekaj dneh se kašelj začne rahljati. Kadar hitro pa izpljujemo sluz, preneha šegetanje v bronhijih.

Seveda dobimo tudi po lekarnah razna zdravila proti kašlu. Tako n. pr. razne sirupe, Janežev olje in podobne stvari. Poznamo pa tudi mnogo domačih zdravil, predvsem med, lipov čaj z medom, brinjevec z medom, čebulni sok s sladkorjem itd. Če zaradi neprestanega šegetanja v bronhijih zvečer ne moremo zaspasti, prosimo zdravnika, da nam zapiše kakšno primerno zdravilo, zlasti praške.

Odgovorni urednik: *Tedoldi Vojmir*
Reg. Videmške sodnje št. 47
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Valentin Filipič
Trgovina jestvin

KRNAHTA

ko toliko pride gospod iz izbe v kuhinjo, kjer sprejema voščila svojih vaščanov, in tedaj se ti začne voščenje brez konca in kraja, brez miru in odpocitka, da je treba človeku svete potrežljivosti. Hvala Bogu, da je novo leto samo enkrat v letu; to je edina tolažba v takih slučajih!

Možje so od nekdaj sovražili predlogi govorov, to slabost imajo le jezične ženske. Ako vidi sosed sosed, znanec znanca na cesti ali tam na voglu, stopi k njemu, mu poda roko, govorč: »Bog daj, da bi se še danes leto videla zdrava in veselka in konec je. Zato pa se zbirajo možje danes navadno v gostilni pri dobrem vinu ter si napivajo s pravo moško pijačo. In kdo bi mu zameril, ako izpije danes nekoliko kozarcev več; saj je danes prvi dan novega leta katerega je treba dobro začeti po pregorovu: »Dober začetek, dober konec.«

Tudi hišne gospodinje si voščijo vse dobro v novem letu in med tem še skrivajo gledajo na ognjišče, koliko loncev stoji na njem, in kaj gleda iz njih, kaj kuha danes soseda, ali bodo imeli takoj boljše kosilo nego doma. Eh ta ženska radovednost!

In tudi odrastla mladina, ki le tja v dan živi in nori, kakor pravijo stare žensice in možje, tudi ta mladina si vošči danes veselo novo leto. In marsikako vaško dekle ima danes pri veliki maši novo ruto okoli vrata ali nov predpomnik, katerega ji je dal za vezilo davi oni brhki mladenič, s katerim se že nekaj časa tako rada gledata. In pogosto se zgodii, da pride za novoletnim vezalom drugo vezilo, ki ju veže za vse življenje. Bog daj, da bi se jima tedaj izpolnilo vse, kar sta si voščila, da bi še mnogo novih let doživel v miru in sreči.

ZA NASE gospodinje**Izpiranje perila**

Večkrat se zgodi, da perila ne moremo sušiti na prostem in nam v takem primeru kak kos perila kar nekam posivi in postane moten in dobi tudi slab duh. V takem primeru pač vedno dolžimo take okoliščine, da samo te povzročajo take nevečnosti pri perilu. Ni pa samo to vzrok, marvveč je vzrok v slabem izplakavanju. Ce se to dogaja dalj časa, začne perilo počasi tudi razpadati.

Pri pranju s toplo vodo se vlakna v tkaninah razrahujajo, pralna sredstva, milo ali prašek pa laže prodirajo med vlakna ter bolje mehčajo in tope nešnago. Čim toplejša je voda tem večji je ta učinek, toda le pri mehki vodi. V naravi je to predvsem deževnica, dočim sta vodovodna voda in studenčnica ponavadi trdi. Vodo mehčamo z raznimi lugami in sodobnimi pralnimi praški, ki jih je na trgu v veliki izbiri. Bolj ko je voda vroča, ko ji primešamo razmehčevalno sredstvo, tem hitreje se zmešča.

Kot za pranje mora biti voda mehka tudi za izpiranje, ker mora izlužiti iz tkanine nesnago, ostanke mila in maščobe. Pri izpiranju s trdo vodo pa se ti ostanki vežejo z rudninskim snovnim, ki jih vsebuje trda voda v obilici, ter ostanejo v tkanini.

Drugo, kar je treba vedeti, je to, da

JOSIP PAGLIARUZZI - KRILAN

Novo leto na kmetih

Nikoli se še ni zdela jutranja služba božja vaški mladini tako dolga kakor danes; nikoli še niso otroci tako težko klečali kakor danes; nikoli niso molili tako malo. Ko je molil duhovnik po evangeliju nekoliko očenašev za one, ki so umrli v starem letu, in za srečno novo leto, so se pregibale tudi otrokom ustnice; ali ko bi bil povprašal kakega paglaveca, kaj in za koga je molil, gotovo bi bil sramenljivo pogledal v tla, odgovoril pa ne bi bil nič, ker tudi res ni vedel kaj je molil; saj so bile njeve misli danes zunaj cerkve, kamor bi bil že najraje tudi on.

Služba božja je končana. Še enkrat pokleknejo, duhovnik blagoslovijo svojo čredo, potem pa zagrmč po cerkvi otročji črevli, in vaška mladež se vsuje iz cerkve. Glasno in živo pomenkovanje se začne, otroci se razdelijo v majhne čete, in hajdi konja kovat!

Najprej seveda letè v župnišče.

Gospodovi kuhanici ta ropot ni posebno všeč, in zato jezno ukazuje otrokom, naj se poberejo iz veže. Ali danes ne opravi nič. Kakor bi bili k tloru prirastli, stojte otroci ter mirno gledajo jezeče se hišno. Vedno nove čete prihajajo, da jih je že polna vsa veža. Tih řepitanje se začne, vprašanja in odgovori se čujejo, ali kar umolknje vse, in klobuki izginejo z glav, kajti ravnonakar je vstopil duhovnik v vežo, vrnilvi se iz cerkve. »Voščim veselo novo leto - Bog vam daj vse dobro - Da bi bili še danes leto zdravi in veseli!...« se glasi od vseh strani, in otroci se rijejo okrog gospoda

moleč mu z desnico jabolko, krompir ali tudi oblico. In gospod, ki je dobra duša, stopi v svojo izbo ter prinese polno skledočico novcev, četrtačkov, celo kaka desetica se blišči med njimi. Potem vzaime iz iztegnjenih rok jabolko za jabolkom ter potisne novce vanje, temu tudi dva ali četrtač in onemu svetlo desetico. Kakò bistro gledajo mali voščenci na gospodove prste, kaj vpiči v jabolko, kakò zagrablja vsak svoje in, »Bog povrni!« mrmlja hišne ven, kjer jih že čakajo tovariši. »Kaj ti je dal?« »Koliko imaš ti?« kličejo prišleci in se gnetejo okrog njega, da bi mu pomagali štetni, že tudi je samo eden ali dva novca, potem pa hitro dalje k temu ali onemu sorodniku. Po poti gredè, pa vsak še enkrat pogleda svoje jabolko, prešteva, koliko »žrebljev« že ima njegov konj, ter potisne novce globoko v sredo, da se komaj vidijo. Kaj danes mar otrokom mraz, sneg in led! Ce se komu po poti zdrsnje, ker ne paži, kam stopi, in če televi v sneg, kaj to, samo da ni padel noben novec iz jabolka! Kar ima vas otrok, vsi so danes zunaj, dečki in deklice, veliki in mali. Ce le more hoditi, že ga vleče starejši brat ali sestra za roko s seboj ter ga poučuje po poti, kako mora voščiti in prosliti, da mu podkujejo konjčka, ki ga drži v premrzli roki. Bolj mali in plašljivi hodijo v velikih krdeljih, da imajo več poguma, odrastli pa stopajo po trije ali štirje vklip ter nočijo sprejeti novih v družbo, kajti če jih je več, dobi manj vsak.

Proti deseti, enajsti ura je vsa vas o-

brana; pri vsakem stricu in ujcu, pri vsakem svaku in teti so že bili, in dasi skrbno premišljajo, ali so koga pozabili, ni nobenega več. Tedaj stopijo v kako vežo ali pod kako streho ter štejejo svoj dobitek, ne enkrat ali dvakrat, tudi več nego desetkrat vedno z istim veseljem. Največ pa jih stoji dol pri Kovacičem, ki prodaja sladčice. Mož si je te dni priskrbel novih, in zdaj so razpostavljeni v njegovem oknu v prozorih steklenih lončih. »Hej! to mora biti dobrot, sliši, jaz bi rad to kupil!«, »Ne, ne, to je bolje, jaz sem že to poskusil,« se pomenujejo med seboj, žejno zroc v okno, za katerim se smeje zviti prodajalec. He, ko bi se moglo to zastonj pridobiti - ali Kovacič hoče imeti novce, zastonj ne da nič. »Nu pa saj imam dovolj novcev, če enega oddam, se še poznalo ne bo,« mrmlja otrok ter obrača jabolko, premišljuje, katerega bi neki najprej nesel v prodajalnico. »Eh ta je tako grd, naj bo, in potegne ga počasi iz jabolka in s težkim srečem ga nese noter za sladčice. Ali kamor je šel eden, gre tudi drugi; prvi je prebil led in ugadel pot, in tako izginea novec za novcem iz jabolka. O joj, zdaj je v jabolku že več praznih luknjic nego novcev! Tisti presneti Kovacič ga je zmotil: »Neko ne bi bil šel k njemu, bi imel še vse,« se kesa otrok, vzame ostale novce iz jabolka, jih ocedi in odrgne, da se svetla kakor novi, ter jih shrani za se menj v staro mošnjici, katero si je bil izprosil od stare metere. Tako jo čuva kakor bi bila polna samih svetih rumenjakov, in ponoči jo skriva pod svojim zglavljem, da se mu sanja o samih novcih, katere pobira iz tal in gati v mošnjico; ali ko zjutraj prešteva svoje premoženje, nima niti enega več nego

prejšnji dan. Odrasli dečki pa igrajo za novice, skriti pod kako lopo na kakem dvorišču, dokler jih ne zapodi gospodar ali ne izgine zadnji novec iz jabolka - prvi začetek poznejše nesrečne strasti! Ne samo otroci, tudi stare pripognjene žensice se veseli že dalje časa novega leta. Takoj po maši prileže starka v kako premožnejšo hišo, stopi k ognjišču, koliko loncev stoji na njem, in kaj gleda iz njih, kaj kuha danes sosed

Vesele božične praznike
in uspeha polno novo leto

1960

želijo:

CAFFE' "K 2"
KAVARNA

la Gerzia, 34 VIDEM

Valentin Melisa

Trgovina jestvin

PROSNID

Kamnoseško podjetje

M. KONT

Lipa - Sv. Peter ob Nadiži

E. MRAK

Foto Atelje

Riva Bartolini

VIDEM

Gostilna
"PAR ŠTAKU"

VISKORŠA

Elektroinstalacijsko
podjetje

„Elektra“

Udine
Via Tolmezzo
Telef. 53263

G. Tomažin

Gostilna pri mostu

DEBELEŽ

Gostilna
"MEDVEŠ"

TOJAN

Gostilna
"PAR SERGIJU"

BREZJE

INDUSTRIA SEDIE
INDUSTRIJA STOLOV

G. Blasutto

GORIZIA
S. Giovanni al Natisone
GORICA
Sv. Ivan ob Nadiži

ZADRUŽNA
MLEKARNA

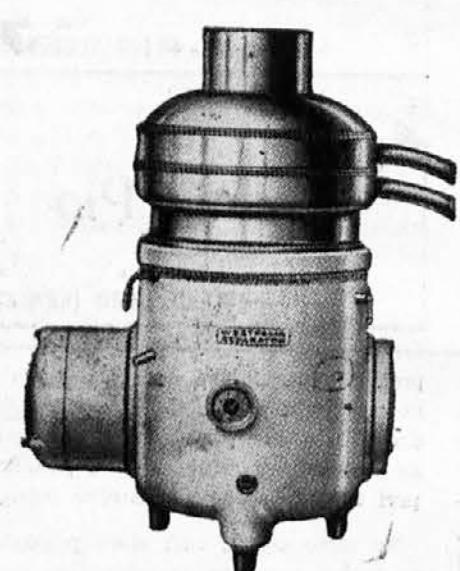
BREZJE

Ivan Feletič
GOSTILNA

CEDAD

Cormons (Tončič) Ivan
PEKARNA

PLATISCE

G. Pecoraro

SCREMATICI

Posnemalniki in
mlekarniško orodje

UDINE - Tel. 6858

Marinič in Dreščak

MLIN

GRMEK

Gostilna
ŽVANOČO

PLATISCE

Gostilna "FILIPIČ"

PROSNID

BONINI JOŽEF

Gostilna

LJESA PRI HLODICU

Franc Krivec

Foto Atelje

Via Vitt. Veneto, 2 VIDEM

ZADRUŽNA GOSTILNA

„RAMANDOLO“

RAMANDOL (Neme)

Sfiligoj Milan

Urar in zlatar

Via Aquileia

VIDEM

LA MODERNA POLLICOLTURA
MODERNA KOKOŠJEREJA

VIA GRAZZANO 58 Tel. 3070

UDINE - VIDEM

PRODAJA

Piščet

normalnih
težkih
super težkih

Caldaie a vapore

OFFICINA

ERCOLE
MARTINI

Attrezzature
per latterie

UDINE

Via Cisis - Tel. 2335

Kancelier Humbert

Gostilna pri Štirih Vetrovih

KANCELIERI PRI SUBIDU

Nikolavčič

Gostilna

DOLENIJ TRBIZ

Gostilna
"PAR BERULIČU"

TIPANA

F.lli Paoluzzi & C.

FABBRICA PER LA LAVORAZIONE DEL LEGNO

TRICESIMO